

Katjuša Gorela

REVŠČINA V SLOVENSKIH LJUDSKIH PRAVLJICAH V BERILIH ZA DRUGO TRILETJE OSNOVNE ŠOLE

Članek predstavlja analizo slovenskih ljudskih pravljic, ki tematizirajo revščino in so vključene v berila za drugo vzgojno-izobraževalno obdobje osnovne šole. Analiza zajema tudi didaktični instrumentarij ob besedilu in raziskuje, kako oziroma ali sploh le-ta naslavlja tematiko revščine. Iz dobljenih rezultatov je razvidno predvsem dvoje: od vseh slovenskih ljudskih pravljic, ki so vključene v berila za 4., 5. in 6. razred osnovne šole, je le manjši delež takih, ki govorijo o revščini, in tudi spremljajoči didaktični instrumentarij ob pravljici le marginalno omenja to tematiko. Zanimiva je tudi ugotovitev, da nekatera berila za drugo vzgojno-izobraževalno obdobje ne vsebujejo slovenskih ljudskih pravljic, ampak samo slovenske ljudske pripovedke ali izključno tuje ljudske pravljice.

The article brings an analysis of the Slovene folk fairy tales which thematize poverty and are included in textbooks for the second educational period of elementary school. The analysis also includes didactic instruments accompanying the texts, researching how and if at all these instruments address the topic of poverty. The acquired results show two things: only a minor share of all the Slovene folk fairy tales, appearing in textbooks for the 4th, 5th and 6th class of elementary school, discusses poverty, and the topic is also only marginally touched by the accompanying didactic instruments. Equally interesting is the fact that some textbooks for the second educational period include none of the Slovene folk fairy tales, but only Slovene folk tales or even exclusively foreign folk tales.

1 Uvod

Sodobna družba se sooča s socialno-ekonomsko krizo; begunstvo, revščina, politični nemiri silijo ljudi, da zapustijo svoje domove in poiščejo srečo v tujih deželah. Tudi v Sloveniji se srečujemo z revščino in kljub brezplačni osnovni šoli, ki jo zagotavlja Konvencija o otrokovih pravicah, veliko družin za nakup šolskih potrebščin poišče pomoč pri dobrodelnih organizacijah (Šimenc in Kodelja 2015: 131–132). Književnost od nekdanj črpa snov iz družbe in tudi ljudske pripovedi vsebujejo podatke o materialnih pridobitvah, o ekonomskem in socialnem statusu ljudi ter o njihovih vrednotah, verovanjih in drugih vsakdanjih stvareh (R. Schende v Kropelj, 1995: 24). Slovenske ljudske pravljice, ki v sebi nosijo zapis preteklega življenja slovenskega naroda, pogosto pripovedujejo o preživetveni stiski pravljicnih protagonistov in njihovem iskanju boljšega življenja. Revščina je del realnosti, s katero se

(posredno ali neposredno) srečujejo tudi današnji osnovnošolci, in na podlagi naše raziskave želimo preveriti, kako to tematiko naslavljajo šolska berila in jo s tem približajo otrokom. Na korpusu devetnajstih beril za drugo triletje osnovne šole smo preverili, koliko in katere slovenske ljudske pravljice s tematiko revščine so na voljo učencem 4., 5. in 6. razreda. Preučili smo tudi vsebino didaktičnega instrumentarija posamezne analizirane pravljice, pri čemer nas je vodilo vprašanje, kako (če sploh) le-ta predstavi mladim bralcem revščino pravljичnega protagonista ter kako/ali jih spodbuja k razmisleku in aktualizaciji te tematike. Raziskava se torej osredotoča na tiste pravljice, ki s svojo sporočilnostjo otroke nagovarjajo, senzibilizirajo in v njih brišejo predsodke do deprivilegiranih posameznikov.

2 Revščina v slovenskih ljudskih pravljicah

V ljudskih pripovedih se kažejo družbene razmere, ki so vladale ob njihovem nastanku in zapisu. Slovenske ljudske pravljice preferirajo pravljичne protagoniste, ki se soočajo z vsakdanjim težkim življenjem, v ospredje postavljajo težek in reven vsakdan kmeta zaradi slabe letine, davkov ali odškodnine za zemljiško odvezo (Kropej 1995: 31). Pravljice zgodbo le redko prikazujejo s perspektive bogatih ljudi, denimo gospode, aristokracije, kot so kralji, grofi, baroni. Skopuštvu, zloba, ozkosrčnost oziroma čustvena revščina so v pravljicah neredko hrbtna stran bogastva in poslušalec slovenske pravljice le redko dobi priložnost, da se poistoveti z bogatašem. Velikokrat se zgodi, da bogataši ob boleznih ali nesreči sprevidijo ničnost materialnih dobrin; poznamo, denimo, motiv kralja, ki obljubi polovico kraljestva tistemu, ki bo rešil njegove hčere prekletstva (*Okamenele kraljičine*), kakor tudi motiv bolnega kralja, ki se je pripravljeno odpovedati veliki vsoti denarja ali celo kraljevanju v zameno za čudežno zdravilo (*Na smrt bolan kralj, Zdravilno jabolko*). Revščina slovenskega prebivalstva 19. stoletja je v pravljicah poudarjena s pomanjkanjem hrane ali s preprosto hrano, kot so kruh, krompir, repa, različne kaše in žganci. Tudi obleka, ki v pravljicah prikazuje posameznikov družbeni položaj (Kropej 1995: 67), ima simbolno vlogo in v njej prepoznamo attribute revščine, kot so raztrgana oblačila in obutev. Nazoren primer revščine je v slovenski ljudski pravljici *Dvanajst ujevcev* ».../ imam lačne otroke, bose, nage. Eden ima na nogi staro opanko, eden čevelj, eden škorenjc, eden nič /.../ zraven tega pa ni kaj jesti!« (Štefan 2015: 161–162). Obilica hrane in lepa obleka na koncu pravljice kažeta na izboljššan gmotni položaj protagonista (npr. mlečno kašo so jedli tri dni; umil se je in oblekel v gospoda). Tudi neprimerne stanovanjske razmere (Haramija 2013: 5), kot so majhna hišica, revna bajta, hiša brez pohištva, kažejo na začetni deprivilegirani položaj pravljичnega protagonista, ki se na koncu pravljice večkrat preseli na grad ali vsaj v hišo, lepo kot grad.

V ljudskih pravljicah je revščina večinoma podedovana oziroma prenesena s staršev na otroke. Drugi vzroki zanjo so smrt ali bolezen enega ali obeh staršev, veliko število otrok pri hiši ali nezakonski otrok, poklicni neuspeh pravljичnega protagonista ali ostarelost in nezmožnost za delo (Štefan 2013: 57–60). Odnos do revščine je v pravljicah različen – nekateri protagonisti izboljšajo svoj materialni položaj z lastnim trudom, drugi se revščine sramujejo in jo prikrivajo, tretji, zaslepljeni od hrepenenja po denarju, storijo prekrške in zanikajo svoje moralne vrednote (Štefan 2013: 61). Poznamo pa tudi pravljичne protagoniste, ki so zadovoljni s svojim

revnim življenjem in ga ne želijo spremeniti, in prav njihova skromnost je bogato nagrajena. Po drugi strani zasledimo tudi primere, kjer se morajo z revščino nenedoma soočiti prej ekonomsko dobro situirani posamezniki in to nekatere vodi do končne pogube – obubožanja ali celo smrti (nazoren primer sta ljudska pravljica *Bogata in uboga sestra* in ljudska pripoved *Kako je Črnobelj dobil svoje ime*).

Revščina je v ljudskih pravljicah prikazana dokaj ekstremno – na primer odhod otrok od doma, da bi našli srečo in razbremenili revne starše (».../ težko jima je življenje. Odločil se je zato, da ne bo več v breme sirotni materi, in je sklenil, da si poišče kruha pri drugih ljudeh.« (Brenkova, 1970: 19)), izjemno hude stanovanjske razmere (»vrata so bila vse, kar so imeli« (Štefan 2015: 56)), pomanjkanje obleke ali obuvala (»Edino obuvalo, ki je bilo pri hiši, so bile očetove in materine cokle.« (Unuk 2002: 109)), nejevolja ob rojstvu še enega otroka pri revni družini (».../ se je siromašnemu ribiču ob Muri rodil enajsti otrok. Nejevoljno so ga sprejeli bratje, ki še sami niso imeli dovolj kruha, nejevoljno ga je sprejel tudi oče, ki je moral sinku priskrbeti botro.« (Unuk 2002: 429)). Iz predhodno opravljene analize slovenskih ljudskih pravlji, ki so izdane v štirih pravljicnih zbirkah (*Slovenske narodne pravljice*, *Slovenske ljudske pripovedi*, *Slovenske pravljice* in *Za devetimi gorami: slovenske ljudske pravljice*), smo ugotovili, da težke ekonomske razmere nemalokrat predstavljajo posreden ali neposreden razlog za začetek pravljичnega dogajanja ter da lakota ali druga pomanjkanja vzbudijo v pravljичnem protagonistu željo po preseganju revščine, kar večinoma pomeni zapustiti dom in iti na pot oziroma iskanje tistega, kar bo premostilo njegovo nesrečo ali nesrečo njegove družine. Odhod od doma se tako razvije do točke preobrata, ko protagonist pridobi, kar bo zapolnilo njegov manko in spremenilo njegov gmotni položaj. To je lahko čudežno sredstvo, ki pričara, kar si pravljичni protagonist zaželi, pridobljeno premoženje ali bogata poroka. Ugotovili smo, da je v slovenskih ljudskih pravljicah predvsem bogata poroka tista, ki revnega protagonista povzdigne po socialni lestevici navzgor in mu zagotovi boljše življenje. Pri tem mu večinoma pomagajo razni čudežni pomočniki, kot so starci, vile, živali, naravni pojavi (na primer vetrovi), ki najprej preverijo protagonistovo dobrosrčnost ali poštenost, šele nato mu ponudijo pomoč v obliki nasveta ali mu podarijo čudežno sredstvo (na primer železni prstan, ki uresničuje želje, čudežni čevlji, s katerimi lahko stopi šest ur daleč, orehova vejica z zlatimi orehi) ali namesto njega opravijo težke naloge/preizkušnje, ki ga pripeljejo do srečnega konca.

3 Pravljice v učnem načrtu za slovenščino

Učni načrt za slovenščino določa, da učenci v prvem triletju osnovne šole razumejo izraz pravljica in spoznajo slovenske ljudske pravljice ter pravljice bratov Grimm (Učni načrt 2018: 19). V drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju morajo učenci znati ločiti pravljice od realističnih pripovedi, prepoznati značilnosti ljudskih pravlji (tipične pravljичne protagoniste, pravljичna števila, prepovedi, zapovedi in prerokbe) in značilnosti slovenskih ljudskih pravlji (tipične slovenske pravljичne protagoniste in pravljичne motive), spoznati tuje ljudske pravljice in (fakultativno) jih primerjati s slovenskimi ter spoznati klasično avtorsko pravljico. V okviru pouka književnosti učenci v 4., 5. in 6. razredu osnovne šole berejo pravljice, o njih pišejo in pripovedujejo (Učni načrt 2018: 28). Literarnovedno znanje

o pravlјici, ki ga učenci pridobijo v drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju, zajema razumevanje razlik med ljudskim in avtorskim književnim besedilom ter poznavanje strokovnih izrazov, kot sta ljudska in klasična avtorska pravlјica. V vsakem razredu tega izobraževalnega obdobja učenci po izbiri učitelja in/ali učencev spoznajo vsaj eno ljudsko besedilo (Učni načrt 2018: 31–32), pri čemer učni načrt ne definira, ali gre za slovensko ali tuje ljudsko knjižno besedilo. Učni načrt za tretje vzgojno-izobraževalno obdobje ne določa več branja ljudskih pravlјic (Učni načrt 2018: 46).

4 Berila in pouk književnosti v drugem triletju osnovne šole

Učbenik slovenske književnosti oziroma berilo za pouk književnosti je didaktični pripomoček, namenjen izobraževanju o slovenski (in tuji) literaturi, v njem so predstavljena predvsem domača klasična in sodobna besedila, ki prikazujejo kulturno identiteto našega naroda. Sodobna berila so opremljena z didaktičnim instrumentarijem oziroma literarnovednimi in literarnoestetskimi dodatki, navodili in vajami, ki prispevajo k širjenju učenčeve recepcijske zmožnosti, razvijanju njegovih literarnih sposobnosti in spoznavanju literarnopoetičnih pojmov, ki oblikujejo njegovo bralno kulturo (Medved Udovič 2006: 50–52). Didaktični instrumentarij v berilih predstavlja učitelju le nabor možnih dejavnosti pred, med in po branju književnega besedila v razredu, ki jih po želji spremeni, povezuje, dopolni ali zamenja in tako ustvarja zanimiv pouk književnosti (Saksida 2008: 61).

Učni načrt za slovensščino določa komunikacijski model književne vzgoje, ki postavlja v ospredje učenca. Učiteljeva naloga je izbirati in v razredu obravnavati besedila, ki so za bralca bodisi relevantna bodisi prispevajo k razvijanju njegove bralne zmožnosti. Književno besedilo mora spodbujati dialog v razredu, prispevati mora k razvoju bralčevega subjektivnega razumevanja in k preseganju njegovih spoznavnih omejitev vsakdanjega življenja. K temu naj bi prispeval tudi zanimiv didaktični instrumentarij ob besedilu (Saksida 2006: 47–49). Pri pouku književnosti mora učitelj »ohraniti otrokovo prepričanje, da se človek v književnosti srečuje predvsem s samim seboj« (Učni načrt 2018: 71), in na podlagi tega si naša raziskava prizadeva ugotoviti, ali/kako slovenske ljudske pravlјice, zbrane v berilih za drugo triletje osnovne šole, bralcu približujejo aktualno tematiko revščine ter kako spremljajoči didaktični instrumentarij razširja bralčevo razumevanje in doživljanje tega družbenega problema.

Raziskava se osredotoča na drugo vzgojno-izobraževalno obdobje osnovne šole, ki sovпада z obdobjem konkretnih, logičnih, intelektualnih operacij otroka ter se začne že pri sedmih letih in traja do približno enajstega leta. Čeprav otrok v tem starostnem obdobju ne verjame več v pravlјice, si želi preseči vsakdanjost s pomočjo domišljije in čudežev, ki so mu na voljo v literaturi. Pri teh letih ima otrok že močno razvit občutek za pravičnost in potrebuje dokaze, da dobro zmaga nad zlim; želi si tudi primerov tovarštva in spoštovanja dogovorov, zanimajo ga preteklost in tuje kulture (Kordigel 2000: 80–82). Ker smatramo, da slovenske ljudske pravlјice vsebujejo vse prej naštetu, bomo v nadaljevanju predstavili in analizirali tiste, ki so preko beril na voljo mladim bralcem v drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju osnovne šole.

5 Predstavitev in analiza beril za drugo vzgojno-izobraževalno obdobje osnovne šole

V analizo so zajeta tiskana berila¹, ki so dostopna na slovenskem založniškem trgu in uporabljena pri pouku književnosti v drugem triletju na osnovnih šolah s slovenskim učnim jezikom. Pri analizi slovenskih ljudskih pravljic smo upoštevali tiste, v katerih je izvorno materialno stanje pravljичnega protagonista (zelo) skromno.

Preglednica 1: Seznam slovenskih ljudskih pravljic v berilih za 4. razred OŠ²:

BERILO ZA 4. RAZRED OSNOVNE ŠOLE	SLOVENSKE LJUDSKE PRAVLJICE
<i>Pozdravljen, svet, 1. zvezek</i> (2009); Hanuš, B.; DZS	Štirje godci (zapisana kot dramski prizor)
<i>Pozdravljen, svet, 2. zvezek</i> (2009); Hanuš, B.; DZS	Bogata in uboga sestra Mamica Dravica (koroška narodna)
<i>Pozdravljen, svet, 3. zvezek</i> (2009); Hanuš, B.; DZS	Vetrovi se prepirajo Podkovana žaba Zakaj teče pes za zajcem
<i>V ozvezdju besed 4</i> (2016); Hanuš, B.; DZS	Bogata in uboga sestra Pastirček (ljudska, Matjaž Schmidt) (priredba – strip) Mamica Dravica Podkovana žaba Zajec in jež Zakaj teče pes za zajcem
<i>Radovednih pet. Berilo 4</i> (2019); Mileva Blažič, M. in ostali; Rokus Klett	Lisica pomaga najti čudežno zdravilo Od barke, ki je po suhem plavala
<i>Razširi roke</i> (2020); Golob, B. in ostali; MKZ	Zdravilno jabolko Podganek
<i>Novi svet iz besed 4</i> (2012); Mileva Blažič, M. in ostali; Rokus Klett	Lisica pomaga najti čudežno zdravilo Od barke, ki je po suhem plavala
<i>Berilo za razvedrilo</i> (2002); Kordigel, M., Medved Udovič, V., Saksida, I.; Založba Izolit	O treh grahih S kačo se je oženil Zlata ptica

Šolski aktivni učiteljev četrtega razreda lahko za pouk književnosti izbirajo med osmimi berili, ki skupaj vsebujejo 21 oziroma 15³ slovenskih ljudskih pravljic. Od tega jih šest tematizira revščino.

¹ Obravnavani učbeniki so potrjeni s strani pristojnega strokovnega sveta. V raziskavo niso zajeti učbeniki, ki vsebujejo gradiva tako za pouk jezika kot književnosti.

² Z odebelenim tiskom so poudarjena besedila, ki tematizirajo revščino, oziroma tista, v katerih nastopajo ekonomsko deprivilegirani pravljичni protagonisti in so predmet naše analize.

³ Sedem besedil se ponovi v po dveh različnih berilih, ta so: *Bogata in uboga sestra* (*Pozdravljen, svet, 2. zvezek*; *V ozvezdju besed 4*), *Podkovana žaba* (*Pozdravljen, svet, 3. zvezek*; *V ozvezdju besed 4*), *Zakaj teče pes za zajcem* (*Pozdravljen, svet, 3. zvezek*; *V ozvezdju besed 4*), *Lisica pomaga najti čudežno zdravilo* (*Radovednih pet. Berilo 4*, *Novi svet iz besed 4*), *Od barke, ki je po suhem plavala* (*Radovednih pet. Berilo 4*, *Novi svet iz besed 4*), *Srajca zadovoljnega človeka* (*Pozdravljen, svet, 1. zvezek*; *V ozvezdju besed 4*) in *Mamica Dravica* (*Pozdravljen, svet, 2. zvezek*; *V ozvezdju besed 4*).

Slovenska ljudska pravljica *Pastirček* je v berilu *V ozvezdju besed 4* prirejena v obliki stripa. Govori o skromnem dečku, ki se ne meni za bogastvo, ki mu ga v zameno za prijazno gesto (speče vile je zaščitil pred soncem) ponujajo čudežne pomočnice, zato mu le-te podarijo tisto, kar pastirčku predstavlja bogastvo – krave, koze in ovce.

Didaktični instrumentarij ob besedilu naslavlja tematiko revščine v treh pobralnih aktivnostih – pri vprašanih, ki preverjajo bralčevo razumevanje besedila (med njimi so tri taka, ki vodijo v razmislek o različnem pojmovanju/doživljanju revščine in bogastva), pri nalogi (po)ustvarjalnega pisanja⁴ in pri nalogi istovetenja s pravljичnim protagonistom⁵. Ostali elementi didaktičnega instrumentarija (uvodna biografska opomba o avtorju stripa (Matjaž Schmidt) in druga vprašanja⁶) ne naslavlajo analizirane tematike.

Podganek (Razširi roke) govori o brezvestnem goljufu, ki se, da bi se znebil lakote in revščine, razglasi za desetnika in odide po svetu. Na poti sreča grofa, ki mu obljubi 100 zlatnikov, če najde ženin prstan. Enako vsoto denarja mu obljubijo grofovi služabniki, če ne izda, da so oni ukradli nakit. Podganek dobi denar z zvi-jačo – petelinu da požreti prstan in ga označi za krivca. Sumničav grof z vprašanji preizkuša Podgankovo desetništvo, a je tudi v tej pravljici sreča na strani glavnega protagonista, čeprav je le-ta pretkani lažnivec.

Spremljajoči didaktični instrumentarij bežno omenja revščino v vseh svojih točkah – v razdelku manj znanih besed (med njimi le beseda *stradati* napeljuje na revščino oziroma na pomanjkanje hrane), pri vprašanih, ki preverjajo bralčevo razumevanje prebranega besedila (od petih se samo eno navezuje na revščino pravljичnega protagonista⁷), in pri predlagani (po)ustvarjalni aktivnosti⁸.

V slovenski ljudski pravljici *Bogata in uboga sestra (Pozdravljen, svet, 2. zvezek, V ozvezdju besed 4)* nastopata dve sestri – bogata, a skopa, ki ima velik mlin, in revna, dobra sestra z dvanajstimi lačnimi otroki. Revna sestra pomaga bogati v mlinu in za plačilo ne dobi niti peščice moke. Ko prispe domov, revna sestra strese s sebe toliko moke, da obogati in oženi vse svoje otroke, lakomna sestra pa obuboža.

Didaktični instrumentarij ob besedilu je v obeh berilih (*Pozdravljen, svet, 2. zvezek, V ozvezdju besed 4*) sestavljen iz dejavnosti pred in po branju. V obeh primerih učenci pred branjem besedila spoznajo literarnoteoretično definicijo pravljice oziroma njene značilnosti (tipične pravljичne protagoniste in pravljичna števila, nedoločljivost kraja in časa dogajanja, srečen konec) – revščina pri tem ni omenjena. Pobralne aktivnosti v berilu *Pozdravljen, svet, 2. zvezek* zajemajo štiri vprašanja in vsa napeljujejo na revščino oziroma bogastvo⁹. Med vprašanji, ki v berilu *V ozvezdju besed 4* preverjajo učenčevo razumevanje pravljice, so tri taka, ki napeljujejo na

⁴ »Nadaljujte strip in opišite njegov prihod domov.« (*V ozvezdju besed 4* 2016: 95).

⁵ »Kaj bi si vi zaželeli, če bi vam dobre vile ponujale dragocene reči?« (*V ozvezdju besed 4* 2016: 95).

⁶ »Na katero znano pravljico te spominja pravljica Pastirček? Kaj imata pravljici skupnega in v čem se razlikujeta? Zakaj so vile želele obdariti pastirčka?« (*V ozvezdju besed 4* 2016: 95).

⁷ »Zakaj je revni mladenič odšel po svetu?« (*Razširi roke* 2018: 107).

⁸ »Premisli in povej, kaj je mladenič, ki je postal bogat, storil z zlatniki.« (*Razširi roke* 2018: 107).

⁹ »Kakšen je konec te pravljice? Kdo obogati? Kdo obuboža? Kaj je tvoje bogastvo?« (*Pozdravljen, svet, 2. zvezek* 2009: 22).

revščino¹⁰. V istem berilu sta še dve pobralni dejavnosti, ki nagovarjata učence, da razmislijo o revščini, opisani v pravljici¹¹. Ostali dve predlagani dejavnosti (po)ustvarjalnega pisanja na koncu pravljice *Bogata in uboga sestra* v berilu *V ozvezdju besed 4* ne omenjata revščine kot sestavnega elementa novih pravljic.

Revščina je prisotna tudi v pravljici *Od barke, ki je po suhem plavala* v berilih *Radovednih pet. Berilo 4* in *Novi svet iz besed 4*. Odlomek se v obeh berilih začne na točki, ko tretji brat ponudi kos kruha lačnemu starcu (čudežni pomočnik) in ta mu pomaga narediti barko, ki plava po suhem. Pravljičnemu protagonistu priskoči na pomoč tudi Bog, ki mu naroči, naj na barko vzame vsakega, ki ga sreča po poti. Tako mladenič sprejme k sebi sedem čudežnih pomočnikov, ki mu v nadaljevanju pravljice pomagajo uresničiti cesarjeve zahteve/preizkušnje in poročiti carično.

Didaktični instrumentarij je v berilih *Radovednih pet. Berilo 4* in *Novi svet iz besed 4* enak. Revščina je omenjena že v uvodu v pravljico¹², saj berilo ponuja le krajši odlomek pravljice po izboru Monike Kropelj. V uvodnih vprašanjih, ki motivirajo učence, da razmislijo o imenih pravljičnih protagonistov in v njih vzbudijo zanimanje za književno besedilo, ki bo sledilo¹³, pa revščina ni omenjena. Med vprašanji za preverjanje učenčevega razumevanja besedila je nekaj takih, ki lahko predstavljajo izhodišče za diskusijo o osebnostnih lastnostih, potrebnih za preseganje revščine¹⁴. Ostali elementi didaktičnega instrumentarija ob pravljici *Od barke, ki je po suhem plavala*¹⁵ (v obeh berilih) ne omenjajo revščine glavnega protagonista. Revščina ni navedena niti v delu didaktičnega instrumentarija, ki navaja tipične elemente ljudske pravljice¹⁶.

¹⁰ »Kakšen je začetek in kakšen konec? Kdo obogati? Kdo obuboža?« (*V ozvezdju besed 4* 2016: 92).

¹¹ »Pripovedujte pravljico tako, kot bi jo pripovedovala bogata sestra, in tako, kot bi jo pripovedovali otroci revne sestre. Besedi bogata in uboga sta besedi z nasprotnim pomenom. Katere protipomenke še poznamo, da bi z njimi označili bogato in revno sestro? Skopuška – radodarna, sita – lačna, spočita – utrujena ...« (*V ozvezdju besed 4* 2016: 92).

¹² »Pravljica *Od barke, ki je po suhem plavala* govori o treh revnih bratih. Želeli so si boljšega življenja, zato so zaprosili cesarja, naj enemu od njih dovoli poroko s svojo plemenito hčerko. Cesar pa se je ponorčeval iz njih – zahteval je nemogoče: da naredijo ladjo, ki bo plavala po suhem. Ni uspelo ne prvemu in ne drugemu, ker popotnemu starcu nista želela pomagati« (*Radovednih pet. Berilo 4* 2019: 155; *Novi svet iz besed 4* 2012: 155).

¹³ »Naštejte nekaj pravljičnih junakov. Kaj menite, po čem in kako so dobili imena junaki znanih pravljic, kot so Sneguljčica, Rdeča kapica, Obuti maček, Palčica? Kako bi poimenovali koga, ki lahko spije sod vina? Kako koga, ki nosi vodo ali snede celega vola?« (*Radovednih pet. Berilo 4* 2019: 154; *Novi svet iz besed 4* 2012: 154).

¹⁴ »3. Kakšnega značaja je najmlajši brat v primerjavi s starejšima? Vas je to presenetilo? 6. Kaj menite, kakšna bo nagrada na koncu? Kdo jo bo prejel? Vsi ali eden? Se vam zdi to prav?« (*Radovednih pet. Berilo 4* 2019: 156 in *Novi svet iz besed 4* 2012: 156).

¹⁵ *Stvarna pojasnila* (razlaga manj znanih besed) in (*Medijska ustvarjalnica* (skupinsko ustvarjalno pisanje nove pravljice in priprava *Šolskega festivala slovenske ljudske pravljice*).

¹⁶ »V paru se pogovorite, kaj je značilno za ljudsko pravljico (Pomagajte si s ključnimi besedami: kraj dogajanja, čas dogajanja, imena oseb, nenavadna bitja, čudežni predmeti, zapovedi, nasveti, čudeži, ljudska števila, ponovitve dejanja, dobro premaga zlo, srečen konec). Svoje ugotovitve zapišite. Uporabite čim več ključnih besed (*Radovednih pet. Berilo 4* 2019: 156; *Novi svet iz besed 4* 2012: 156). *Literarnovedna pojasnila*: Pravljica, ki ste jo prebrali, je že zelo stara in ne vemo, kdo jo je napisal (pravimo, da njen avtor ni znan). Ohranjala se je s pripovedovanjem in se prenašala z ustnim izročilom iz roda v rod, zato ji pravimo **ljudska pravljica**. Taka pravljica ima značilen začetek in konec, osebe nimajo lastnih imen, imajo pa nenavadne,

Revščina je v slovenski ljudski pravljici *O treh grahah* (*Berilo za razvedrilo*) temeljnega pomena in vpliva na celotno pravljичno dogajanje. Skrajna revščina se že uvodoma kaže s pomanjkanjem hrane in z očetovim povabilom sinu, naj poišče srečo po svetu. Oče (čudežni pomočnik) naroči sinu, naj pobere prvo stvar, ki jo najde na cesti. Mladenič tako spravi v torbo tri zrna graha (čudežni predmeti), ki bodo v nadaljevanju zgodbe razlog, da se reven pravljичni protagonist poroči z graščakinjo. Ko pride čas, da se mladoporočenca preselita k ženinu, se siromak raje poda v smrt, kot da bi izdal svoj revni izvor in se osramotil pred nevesto. Starec (čudežni pomočnik) mu da za leto dni svoj grad in na koncu zgodbe, s pomočjo starke (čudežna pomočnica), kruha in grajskih vrat (čudežnih predmetov), pravljичni protagonist in njegova žena srečno živita naprej v gradu, ne da bi le-ta kdaj izvedela za skromen izvor svojega moža.

Didaktični instrumentarij ob besedilu zajema dejavnosti pred branjem oziroma uvod v pravljico, ki bralcu napove, da bodo zrna graha imela pomembno vlogo v pravljичnem dogajanju, in ga nagovori, da primerja slovensko ljudsko pravljico *O treh grahah* z Andersenovo pravljico *Kraljična na zrnu graha*¹⁷. V tem delu didaktičnega instrumentarija revščina ni omenjena. Dejavnosti po branju se začno v razdelku *En, dva, tri – odgovori ti*, kjer je bralec pri dveh vprašanih in eni aktivnosti (sestaviti povzetek zgodbe) indirektno nagovorjen, da razmisli o revščini glavnega pravljичnega protagonista¹⁸. Sinonim za revščino (*siromak*) je uporabljen kot lastno ime v navodilu za (po)ustvarjalno pisanje nadaljevanja pravljice (družina graščaka-siromaka, grad graščaka-siromaka, graščak-siromak)¹⁹. Dejavnosti v razdelku *Nič lažjega* in v razdelku *Mali vseved* ne nagovarjajo učenca k razmisleku o revščini pravljичnega junaka, ki je v pravljici *O treh grahah* pomembna konstanta.

Slovenska ljudska pravljica *S kačo se je oženil* (*Berilo za razvedrilo*) pripoveduje o kmetu in njegovih treh sinovih siromakih, ki gredo v svet iskat neveste. Najstarejšima sinovoma pomaga starec (čudežni pomočnik), ki ju napoti do hišice, v kateri živi mati s tremi hčerkami, in brata se vrneta domov vsak s svojo nevesto. Ko se tretji sin (Mižek), ki ga imajo za tepčka, napoti po nevesto, zasliši glas dekleta, ki ga nagovarja, naj se poroči z njo. Mižek vpraša, kdo je, in glas mu odgovori, da je kačja kraljica, skrita v votli vrbi. Mladenič pogleda v drevo in se kače ustraši, a ta mu da čaroben ključek (čudežni predmet) in mu naroči, da pripravi njuno poroko.

celo čudežne lastnosti. Pogosti so čudežni dogodki, predmeti ali živali, vključena so pravljичna števila, prepovedi, zapovedi, prerokbe. Dobro je na koncu take pravljice nagrajeno, slabo pa kaznovano.« (*Radovednih pet. Berilo 4* 2019: 157; *Novi svet iz besed 4* 2012: 157).

¹⁷ »Si že prebral(a) Andersenovo pravljico *Kraljična na zrnu graha*? Očitno so grahi prav primer-no sredstvo za preizkušanje »plemenitega, kraljevskega« porekla ženinov in nevest. Čeprav ne preveč zanesljivo!« (*Berilo za razvedrilo* 2002: 144).

¹⁸ »Kakšen je bil sin po zunanosti? Je to pomembno za razvoj zgodbe? Dogajanje bi lahko raz-delili na tri dele: – sin se nastani na gradu, – mladi mož in žena odpotujeta in se nastanita na beloglavčevem gradu, – beloglavček se vrne. Na kratko povzemi dogajanje v vsakem od treh delov« (*Berilo za razvedrilo* 2002: 151).

¹⁹ »*Kraljična na zrnu graha* in pravljica *O treh grahah*. Napiši nadaljevanje obeh pravljic: *Obe družini, družina graščaka-siromaka in kraljevičeva družina, sta srečno živeli. A bilo jima je malo dolgčas, zato sta kraljevič in kraljična sklenila, da bosta obiskala imenitni grad graščaka-siromaka. No, in tako sta kraljična in siromak-graščak v pogovoru o svojih taščah presenečena ugotavljala, kako podobni (in vendar različni) sta njuni zgodbi. Napiši njun pogovor. Ko boš končal(a), zaigrajte nekaj vaših besedil.*« (*Berilo za razvedrilo* 2002: 151).

Mladenič preveri magičnost ključka; zaželi si in dobi skledo gibanic in tri vrče vina. Z očetom pripravita poroko s kačjo kraljico, čeprav se starejša dva brata norčujeta iz Mižka in njegove neveste. Ob polnoči kači poče koža in ob ženinu stoji lepo dekle v zlati obleki in z zlato krono.

Didaktični instrumentarij se začne z dejavnostjo pred branjem oziroma z uvodom v pravljico, ki najmlajšemu bratu napove uspeh in pri tem njegovo siromaštvo ni omenjeno. Tudi pobralne dejavnosti v razdelkih *En, dva, tri – odgovori ti, Mali vseved* in *Nič lažjega!* ne sugerirajo bralcu, da bi razmislil o revščini pravljичnega protagonista.

Preglednica 2: Seznam slovenskih ljudskih pravljic v berilih za 5. razred osnovne šole²⁰:

BERILO	SLOVENSKE LJUDSKE PRAVLJICE
<i>Besede za vsevede, 1. zvezek</i> (2008); Hanuš, B.; DZS	/
<i>Besede za vsevede, 2. zvezek</i> (2008); Hanuš, B.; DZS	Dva potočka Lisica in jazbec
<i>Besede za vsevede, 3. zvezek</i> (2008); Hanuš, B.; DZS	Trije lenuhi Pravljica o soli (prekmurska ljudska)
<i>V ozvezdju besed 5</i> (2017); Hanuš, B.; DZS	Pravljica o soli (prekmurska ljudska)
<i>Radovednih pet. Berilo 5</i> (2019); Mileva Blažič, M. in ostali; Rokus Klett	/
<i>Na krilih besed</i> (2011); Golob, B., Kordigel, M., Saksida, I.; MKZ	Hudobna mačeha in dobra pastorka Hudobna mačeha in dobra pastorka (priredba strip – Matjaž Schmidt)
<i>Koraki nad oblaki</i> (2003); Kordigel, M., Medved Udovič, V., Saksida, I.; Založba Izolit	Pastirček in čarovnikova hči Boter petelin in njegova zgodba Tri botre lisičice (rezijanska ljudska)
<i>Novi svet iz besed</i> (2012); Mileva Blažič, M. in ostali; Rokus Klett	/

V petem razredu osnovne šole je na voljo osem beril za pouk književnosti. V našo raziskavo smo zajeli vseh osem in ugotovili, da berilo *Radovednih pet. Berilo 5*, berilo *Novi svet iz besed* in berilo *Besede za vsevede, 1. zvezek* ne vsebujejo slovenskih ljudskih pravljic. Prva dva vključujeta enake tuje ljudske pravljice, in sicer tatarsko, avstralsko, eskimsko in indijansko, berilo *Besede za vsevede, 1. zvezek* pa učencem predstavi slovenske ljudske pripovedke, ki niso del naše raziskave. V ostalih pregledanih berilih je skupaj 10 oziroma 8 slovenskih ljudskih pravljic – dve pravljici se ponovita dvakrat (*Pravljica o soli* je v berilu *Besede za vsevede, 3. zvezek* in v berilu *V ozvezdju besed 5*; pravljica *Hudobna mačeha in dobra pastorka* je v berilu *Na krilih besed* zapisana bodisi kot prozno besedilo bodisi kot strip).

Berilo *Na krilih besed* vsebuje dve verziji slovenske ljudske pravljice *Hudobna mačeha in dobra pastorka*, in sicer v prozi in stripu. V pravljici je poudarjena predvsem ekstremna čustvena revščina ljubosumne mačeha do dobre in lepe Marice/pastorke, uvodoma pa je razloženo, da je Marica hči revnega vdovca. Mačeha nalaga pastorki nemogoča opravila (črno volno spremeniti v belo, nabrati jagode pozimi),

²⁰ Z odebeljenim tiskom so poudarjena besedila, ki tematizirajo revščino oziroma v katerih nastopajo ekonomsko deprivilegirani pravljичni protagonisti in so predmet naše analize.

ki jih Marica s pomočjo čudežnih pomočnikov (dobra vila in dvanajst mesecev) uspešno opravi. Bogat fant izve za lepo in dobro pastorko in jo hoče za ženo. Mačeha naklepa zaroto – mladeniču bo dala za ženo svojo hčer, Marico pa skrila v korito –, a petelin (čudežni pomočnik) jo izda. Bogati mladenič in pastorka se poročita in srečno živita, medtem ko sta hudobna mačeha in njena hči javno osramočeni.

Didaktični instrumentarij ob pravljici v prozni obliki zajema razlago manj znanih besed in vprašanja, ki se navezujejo tako na pravljico *Hudobna mačeha in dobra pastorka* kot primerjavo s sorodnima pravljicama *Sneguljčica* in *Pepelka*. Didaktični instrumentarij vsebuje tudi literarnoteoretično definicijo ljudske pravljice²¹, v kateri revščina ni omenjena oziroma revščina ni omenjena v nobeni točki didaktičnega instrumentarija ob prozni verziji slovenske ljudske pravljice *Hudobna mačeha in dobra pastorka*.

Berilo *Na krilih besed* vsebuje tudi v obliki stripa prirejeno slovensko ljudsko pravljico *Hudobna mačeha in dobra pastorka* (zapisal Matjaž Schmidt), ki je v primerjavi s prozno verzijo bolj strnjena in jezikovno pisana.

Didaktični instrumentarij na koncu besedila sestoji iz vprašanj, ki učenca spodbujajo k vrednotenju stripa in k primerjanju pravljice, zapisane v prozni obliki in v obliki stripa, iz (po)ustvarjalnih nalog, ki vabijo učence, da v skupinah napišejo svoj strip, in iz biografske opombe, ki predstavi avtorja prirejenega besedila (Matjaž Schmidt). Tudi v tem primeru se nobeden od elementov didaktičnega instrumentarija ne navezuje na tematiko revščine, ki je sicer tudi v pravljici zelo marginalno nakazana le v njenem uvodu.

Slovenska ljudska pravljica *Pastirček in čarovnikova hči* v berilu *Koraki nad oblaki* govori o revnem pastirčku, ki se zaljubi v čarovnikovo hčer. S pomočjo čudežnih pomočnikov (trije brati starci, veter, kovač, čarovnikova hči) in čudežnih pripomočkov (trije pari železnih škornjev) opravi preizkušnje in se poroči s čarovnikovo hčerjo. Pravljico smo vključili v analizo, čeprav ob koncu zgodbe ne izvemo, ali pravljичni protagonist izboljša svoj materialni status ali ne (sicer sklepamo, da ja, ker se Pastirček poroči s čarovnikovo hčerjo, ki lahko pričara karkoli), je pa njegovo izhodiščno ekonomsko stanje skromno (revna mati, služil je za pastirčka).

Didaktični instrumentarij ob besedilu se začne z dejavnostmi pred branjem, ki učenca seznanijo z značilnostmi slovenskih ljudskih pravljic²², in pri tem revščina ni omenjena. Sledijo pobralne dejavnosti, in sicer v razdelku *En, dva, tri – odgovori ti* so učencem postavljena vprašanja in dve bi lahko spodbudili razredno diskusijo o skromnem izhodiščnem stanju pravljичnega protagonista oziroma o revščini²³; pri aktivnosti ustvarjalnega pripovedovanja ni govora o revščini. Tematika revščine ni naslovljena niti v razdelku *Nič lažjega!*, ki predlaga ustvarjalno pisanje, niti v

²¹ »Ljudska pravljica je pravljica, ki so si jo ljudje najprej dolga stoletja le pripovedovali, nato pa so jih, pred približno 200 leti, zapisali in jih tako zajeli v knjige« (*Na krilih besed* 2011: 106).

²² »V davnih časih ./../ so se ljudje kratkočasili in zabavali s tem, da so si izmišljali pravljice. Pravljice ti sporočajo, da se v življenju včasih ni mogoče izogniti hudim težavam. Toda pred njimi nihče ne ubeži, temveč se z njimi spopade, jih premaga in na koncu zmaga ./../ Pravljичni junaki niso hkrati dobri in hudobni ./../ V pravljicah je en brat neumen, drugi pameten, ena sestra je dobra in lepa, drugi dve sta hudobni in grdi ./../ Krožile so od ust do ust, potovale iz dežele v deželo. ./../« (*Koraki nad oblaki* 2003: 122).

²³ »O čem govori pravljica? Kdo je glavna književna oseba, pravljичni junak?« (*Koraki nad oblaki*, 2003: 127).

preglednici, ki jo morajo učenci dopolniti z elementi pravljice *Pastirček in čarovnikova hči*.

Preglednica 3: Seznam slovenskih ljudskih pravljic v berilih za 6. razred osnovne šole²⁴:

BERILO	SLOVENSKE LJUDSKE PRAVLJICE
<i>Kdo se skriva v ogledalu?</i> (2015); Golob, B. in ostali; MKZ	Železni prstan
<i>Sledi do davnih dni</i> (2004); Kordigel, M., Medved Udovič, V., Saksida, I.; Založba Izolit	/
<i>Novi svet iz besed 6</i> (2016); Mileva Blažič, M. in ostali; Rokus Klett	/

Pri pregledu in analizi treh potrjenih beril za šesti razred osnovne šole smo ugotovili, da samo berilo *Kdo se skriva v ogledalu?* (2015) ponuja učencem v branje eno slovensko ljudsko pravljico, in sicer *Železni prstan*. Ostali dve berili, *Sledi do davnih dni* in *Novi svet iz besed 6*, ne vsebujeta slovenskih ljudskih pravljic, ampak tuje. V prvem so indijanska, valižanska, židovska, argentinska, črnska, južnokitajska, arabska in grška, v drugem berilu pa orientalska ljudska pravljica iz zbirke *Tisoč in ena noč*.

Učenci, ki za pouk književnosti v šestem razredu osnovne šole uporabljajo berilo *Kdo se skriva v ogledalu?*, spoznajo slovensko ljudsko pravljico *Železni prstan*, kjer je glavni pravljичni protagonist sin siromašne ženske. Ko deček odraste, se odloči, da ne bo več v breme ubogi materi in gre v svet iskat srečo. Zahvaljujoč protagonistovi usmiljenosti in dobrosrčnosti mu čudežni pomočnik (kača) podari čudežno sredstvo (železni prstan), ki uresniči sleherno željo. Deček si zaželi boljšega življenja zase in za mamo, kar zanj predstavljajo razkošna hiša, lepo pohištvo in lepe obleke ter obilica hrane. V pravljici se zgodi nepričakovan preobrat – pravljичni protagonist s pomočjo železnega prstana izpolni nemogoče kraljeve zahteve/preizkušnje in se poroči s kraljično. Le-ta mu izmakne železni prstan, da bi se poročila s princem, in povrne pravljичnega protagonista in njegovo mater v začetni ekonomski status – revščino. Sledi protagonistov ponoven odhod od doma, s pomočjo mačke, psa, miši in ribe (čudežni pomočniki) ponovno pridobi železni prstan in si zaželi, da bi kraljična in njen mož živela v revni bajti, on in mati pa v gradu.

Didaktični instrumentarij ob besedilu se revščine dotakne pri razlagi neznanih pojmov (bajta, ubog) in v razdelku *Pravljica je tudi tvoja*, ki preko vprašanj preverja učenčevo razumevanje prebranega besedila. Med vprašanji sta dve taki, ki bralcu sugerirata, da razmisli o materialni deprivilegiranosti pravljичnega protagonista in njegove matere²⁵. Razdelek *Male učenosti* seznanja učence z elementi ljudske pravljice in njenimi značilnostmi in med temi ni omenjena revščina. Revščina, ki jo mladi bralci spoznajo v slovenski ljudski pravljici *Železni prstan*, ni naslovljena niti v razdelku *Govorni nastop*, v katerem so učenci vabljeni k pripovedovanju prebrane (ali druge) pravljice in k pisanju predzgodbe ali nadaljevanja pravljice.

²⁴ Z odebelenim tiskom so poudarjena besedila, ki tematizirajo revščino oziroma v katerih nastopajo ekonomsko deprivilegirani pravljичni protagonisti in so predmet naše analize.

²⁵ »Kdo je glavna pravljичna oseba? Zakaj je odšla od doma?« (*Kdo se skriva v ogledalu?* 2015: 20).

6 Sklep

Revščina je vedno aktualen družbeni problem, s katerim se, posredno ali neposredno, srečujejo tudi otroci. Nekaterim je ta tematika blizu, drugim se zdi pojmovno in geografsko oddaljena. Književna besedila, ki od nekdaj črpajo snov iz realnega sveta in naslavljajo tudi problemske tematike, lahko v šolskem okolju predstavljajo idealno iztočnico za pogovor o ekonomski deprivilegiranosti. Ker je tudi v slovenskih ljudskih pravljicah tematika revščine zelo pogosto predstavljena, nas je med raziskavo vodilo vprašanje, kolikšna je zastopanost takih besedil v berilih za 4., 5. in 6. razred osnovne šole – obdobje, ko so otroci še zelo dojemljivi za pravljice. Obenem nas je zanimalo, ali/kako didaktični instrumentarij ob besedilih nagovarja bralce k razmisleku o revščini pravljicnih protagonistov in revščini nasploh. Ugotovili smo, da je največ slovenskih ljudskih pravljic – in tudi največ slovenskih ljudskih pravljic z revnim pravljicnim protagonistom – v berilih za 4. razred, najmanj pa v berilih za 6. razred osnovne šole. V osmih berilih za 4. razred je skupaj 21 slovenskih ljudskih pravljic, od tega jih šest tematizira revščino²⁶. Didaktični instrumentarij ob analiziranih pravljicah omenja tematiko revščine predvsem pri vprašanjih, ki preverjajo učenčevo razumevanje prebranega besedila. V enem primeru je v razdelku neznanih besed razložen atribut za revščino (stradati), pred besedilom je revščina omenjena le v uvodu v pravljico *Od barke, ki je po suhem plavala*, saj je v berilih *Radovednih pet. Berilo 4* in *Novi svet iz besed 4* objavljen le krajši odlomek pravljice in je uvodno poznavanje revščine treh bratov protagonistov potrebno za nadaljnje razumevanje besedila. Ostale didaktične aktivnosti, zajete v analizo, se ne nanašajo na revščino, ki je prikazana v obravnavanih pravljicah. Učitelji petega razreda osnovne šole imajo na voljo osem beril, v katerih je skupaj osem slovenskih ljudskih pravljic, od tega dve tematizirata revščino. Didaktični instrumentarij ob analiziranih slovenskih ljudskih pravljicah ne nagovarja učencev, naj razmislijo o ekonomski stiski pravljicnih protagonistov; izjema sta le dve vprašanji na koncu pravljice *Pastirček in čarovnikova hči (Koraki nad oblaki)*, v katerih lahko učitelj prepozna iztočnico za dialog o materialni revščini. Na podlagi opravljene analize treh beril za 6. razred osnovne šole smo prišli do ugotovitve, da je edina slovenska ljudska pravljica, *Železni prstan*, prisotna v berilu *Kdo se skriva v ogledalu?*, ostali dve berili za to obdobje ne vsebujeta slovenskih ljudskih pravljic. Slednje je v skladu z aktualnim učnim načrtom, ki v okviru pouka književnosti za 6. razred osnovne šole ne določa branja slovenskih ljudskih pravljic. Didaktični instrumentarij ob edini analizirani pravljici za 6. razred se tematike revščine dotakne v dveh točkah – v okviru neznanih besed (bajta, ubog) in v razdelku *Pravljica je tudi tvoja*, kjer dve vprašanji dajeta pobudo za razmislek o težkem ekonomskem položaju pravljicnega protagonista in njegove mame.

Na podlagi izsledkov raziskave lahko sklenemo, da so, z izjemo ene pravljice (*Podganek*, ki zahvaljujoč svoji goljufivi iznajdljivosti zasluži veliko denarja), vse analizirane slovenske ljudske pravljice v berilih za drugo triletnje osnovne šole magične – čudežni pomočniki in čudežni predmeti odigrajo odločilno vlogo pri končnem dobrem izidu pravljice oziroma pri izboljšanju materialnega položaja

²⁶ Od enaindvajsetih slovenskih ljudskih pravljic, zbranih v osmih berilih za 4. razred osnovne šole, se jih sedem ponovi v dveh berilih. Od teh jih šest tematizira revščino, pri čemer se dve pravljici (*Bogata in uboga sestra* in *Od barke, ki je po suhem plavala*) pojavita v dveh berilih hkrati.

pravljичnega protagonista. *Pastirček* dobi veliko čredo živine, uboga sestra (*Bogata in uboga sestra*) strese s sebe veliko moke in tako obogati, protagonist pravljice *Železni prstan* pridobi čudežni predmet (železni prstan), ki mu uresniči sleherno željo, ostali pravljичni protagonisti pa se znebijo revščine s pomočjo bogate poroke (*Od barke, ki je po suhem plavala, Hudobna mačeha in pastorka, O treh grahih, Pastirček in čarovnikova hči, S kačo se je oženil*). Raziskava je tudi pokazala, da se didaktični instrumentarij ob analiziranih pravljicah zelo marginalno dotika tematike revščine in da revščina ni smatrana kot tipična prvina slovenskih ljudskih pravljic. Slednje sklepamo na podlagi literarnovednih pojmov in definicij, ki jih vsebujejo berila za drugo triletnje osnovne šole. V nadaljnjih raziskavah bi bilo zanimivo ugotoviti, kako v kontekstu slovenskih ljudskih pravljic zaznavajo revščino učitelji književnosti in ali ta motivni aspekt izpostavljajo pri uvodu v besedilo oziroma v razpravi, ki sledi branju.

Slovenske ljudske pravljice lahko pomagajo razumeti učencem njihovo umeščenost v narodno skupnost, ki se je pogosto soočala z revščino, in razumeti, da revščina ni sramota ali tabu, kot jo večkrat prikazujejo (tudi implicitno) mediji sodobne hiperpotrošniške družbe. Slovenske ljudske pravljice senzibilizirajo otroke in prispevajo k destigmatizaciji revščine ter jim predajo sporočila upanja in zaupanja v boljšo (ne samo ekonomsko) prihodnost, kar, menimo, bi morali upoštevati tudi snovalci učnega načrta in beril.

Viri

Berta Golob, Mojca Honzak, Metka Kordigel Aberšek, Igor Saksida, Svjetlan Junaković, Tanja Komadina, Polona Lovšin, Peter Škerl, Dunja Kofler, Marlenka Stupica, Sempé, Gorazd Vahen, Jutta Bauer, Roža Piščanec, Alenka Sottler, Mojca Cerjak in Kostja Gatnik, 2020: *Razširi roke: Berilo 4: za četrti razred osnovne šole*. Ljubljana: MKZ.

Berta Golob, Vida Medved Udovič, Miha Mohor, Igor Saksida in Mojca Honzak, 2015: *Kdo se skriva v ogledalu?: berilo 6: za šesti razred osnovne šole*. Ljubljana: MKZ.

Berta Golob, Metka Kordigel in Igor Saksida, 2011: *Na krilih besed: berilo 5: za peti razred osnovne šole*. Ljubljana: MKZ.

Barbara Hanuš, 2017: *V ozvezdju besed 5: berilo za peti razred osnovne šole*. Ljubljana: DZS.

Barbara Hanuš, 2016: *V ozvezdju besed 4: berilo za četrti razred osnovne šole*. Ljubljana: DZS.

Barbara Hanuš, 2009a: *Pozdravljen, svet (1. zvezek): učbenik za pouk književnosti v 4. razredu devetletne osnovne šole*. Ljubljana: DZS.

Barbara Hanuš, 2009b: *Pozdravljen, svet (2. zvezek): učbenik za pouk književnosti v 4. razredu devetletne osnovne šole*. Ljubljana: DZS.

Barbara Hanuš, 2009c: *Pozdravljen, svet (3. zvezek): učbenik za pouk književnosti v 4. razredu devetletne osnovne šole*. Ljubljana: DZS.

Barbara Hanuš, 2008a: *Berilo 5: Besede za vsevede (1. zvezek). Učbenik za pouk književnosti v 5. razredu devetletne osnovne šole*. Ljubljana: DZS.

Barbara Hanuš, 2008b: *Berilo 5: Besede za vsevede (2. zvezek). Učbenik za pouk književnosti v 5. razredu devetletne osnovne šole*. Ljubljana: DZS.

Barbara Hanuš, 2008c: *Berilo 5: Besede za vsevede (3. zvezek). Učbenik za pouk književnosti v 5. razredu devetletne osnovne šole*. Ljubljana: DZS.

Metka Kordigel, Vida Medved Udovič in Igor Saksida, 2004: *Sledi do davnih dni: berilo za slovenščino v 5. razredu osemletnega in 6. razredu devetletnega osnovnošolskega izobraževanja*. Domžale: Založba Izolit.

Metka Kordigel, Vida Medved Udovič in Igor Saksida, 2003: *Koraki nad oblaki: berilo za književnost v 4. razredu osemletne in 5. razredu devetletne osnovne šole*. Trzin: Izolit.

Metka Kordigel, Vida Medved Udovič in Igor Saksida, 2002: *Berilo za razvedrilo: berilo za 3. razred osnovne šole in 4. razred devetletne osnovne šole*. Trzin: Založba Izolit.

Milena Mileva Blažič, Blanka Bošnjak, Karolina Jarc, Jakob Jaša Kenda, Katarina Klajn, Drago Meglič, Neža Ritlop, Mateja Seliškar Kenda in Peter Svetina, 2016: *Novi svet iz besed 6: berilo za 6. razred osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.

Milena Mileva Blažič, Jakob J. Kenda, Drago Meglič, Neža Ritlop, Mateja Seliškar Kenda in Peter Svetina, 2017: *Radovednih pet. Berilo 5: berilo za slovenščino v 5. razredu osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.

Milena Mileva Blažič, Gaja Kos, Drago Meglič, Neža Ritlop in Marijanca Ajša Vižintin, 2019: *Radovednih pet. Berilo 4: berilo za slovenščino v 4. razredu osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.

Milena Mileva Blažič, Gaja Kos, Drago Meglič, Neža Ritlop in Marijanca Ajša Vižintin, 2012: *Novi svet iz besed 4: berilo za 4. razred osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.

Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina. 2018. [Elektronski vir]. Ljubljana: Ministrstvo izobraževanje, znanost in šport.

Literatura

Kristina Brenkova (ur.), 1970: *Slovenske ljudske pripovedi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Dragica Haramija, 2013: Aktualnost kanonskih realističnih mladinskih besedil s temo revščine. *Otrok in knjiga* 40/88. 5–17.

Metka Kordigel, 2000: *Mladinska literatura, otroci in učitelji: komunikacijski model »poučevanja« mladinske književnosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Monika Kropelj, 1995: *Pravljica in stvarnost. Odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU – Zbirka ZRC.

Vida Medved Udovič, 2006: Berila in kulturna identiteta mladih. *Otrok in knjiga* 33/67. 49–59.

Igor Saksida, 2008: *Poti in razpotja didaktike književnosti*. Mengeš: Izolit, 2008.

Igor Saksida, 2006: Komunikacijski pouk književnosti. *Otrok in knjiga* 33/67. 46–49.

Marjan Šimenc in Zdenko Kodelja, 2015: Uresničevanje pravice do izobraževanja. V: Alenka Šelih in Katja Filipčič: *Otrokove pravice v Sloveniji: sedanje stanje in izzivi za prihodnost*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Anja Štefan, 2015: *Za devetimi gorami: slovenske ljudske pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Anja Štefan, 2013: Revščina v slovenskih čudežnih pravljicah. *Otrok in knjiga* 40/88. 57–64.

Jana Unuk (ur.), 2002: *Slovenske pravljice*. Ljubljana: Nova revija.